

**Eötvös Loránd Tudományegyetem
Informatikai Kar**

Szoftverttechnológia

5. fejezet

Objektumorientált tervezés: szerkezet és architektúra

Giachetta Roberto

**A jegyzet az ELTE Informatikai Karának 2016. évi
jegyzetpályázatának támogatásával készült**

„Architecture is about the important stuff.
Whatever that is.”

(Martin Fowler)

Objektumorientált tervezés: architektúra

A tervezés fázisai

- A tervezés általában több fázisból épül fel, amely során finomítunk a terven
 - mivel már az első fázis alapján beazonosítani a szükséges objektumokat, és azok felépítését meglehetősen nehézkes
 - minden fázisban
 - bevezethetünk új osztályokat a beazonosított feladatokra
 - tovább pontosítjuk a már létező osztályok felépítését, az implementációs megkötéseket
 - felbonthatunk osztályokat, amennyiben túl bonyolulttá, túl szerteágazóvá válnak
 - összevonhatunk osztályokat, amennyiben túlzottan elaprózódnak

Objektumorientált tervezés: architektúra

A tervezés elősegítése

- Az objektumok és osztályok azonosításában segítenek
 - az objektumorientált tervezés általános elgondolásai (egységbe záras, öröklődés, ...)
 - az objektumorientált tervezés alapelvei (*SOLID* elvek), amelyek általános elvárásokat írnak le
 - a tervezési minták, vagy *tervminták* (*design patterns*), amelyek jól ismert problémakörökre adnak általánosan megfogalmazott megoldást
 - általában egy objektumorientált szerkezetet definiálnak
 - a problémakört visszavezetjük a mintára, és megfeleltetéseket teszünk (mint a programozási tételeknél)

Objektumorientált tervezés: architektúra

SOLID elvek

- *Single responsibility principle* (SRP): egy programegység csak egyvalamiért felelhet
 - minden komponens, osztály, metódus csak egy felelősségi körrel rendelkezzen, ami megváltoztatásának oka lehet
 - így a változtatások csak kis részét érintik a programnak
 - sok jól ismert felelősségi kör adott (megjelenítés, adatkezelés, eseménynaplózás, hálózati kapcsolat, ...)
- *Open/closed principle* (OCP): a programegységek nyitottak a kiterjesztésre, de zártak a módosításra
 - új szolgáltatások hozzáadása ne igényelje a jelenlegi programegységek átírását, inkább újak bevezetését

Objektumorientált tervezés: architektúra

SOLID elvek

- *Liskov substitution principle* (LSP): az objektumok felcserélhetőek altípusaik példányára a program viselkedésének befolyása nélkül
 - minden altípusnak biztosítania kell az őс funkcionalitását azok feltételeinek betartása mellett
- *Interface segregation principle* (ISP): nagy, általános interfészek helyett több, kisebb interfészt használjunk
 - így az interfészt megvalósító osztály használója nem függ általa nem igényelt funkcióktól
- *Dependency inversion principle* (DIP): függőségeket csak az absztrakciók között állítunk fel, és nem a konkrét megvalósítások között

Objektumorientált tervezés: architektúra

Függőségek

- Az objektumok között kapcsolatokat definiálhatunk, ez által *függőségeket* hozunk létre
 - egy osztály függ egy másik osztálytól, amennyiben bármilyen módon felhasználja azt
- A függőségeket úgy kell kialakítanunk, hogy
 - az azonos/hasonló feladatot ellátó osztályok között szoros kapcsolat, nagy fokú együttműködés legyen
 - a különböző feladatot ellátó osztályok között laza kapcsolat, kevés együttműködés legyen
- Ez nagyban elősegíti a program modularitását, így a későbbi módosíthatóságot, bővíthetőséget

Esettanulmányok

Tic-Tac-Toe játék

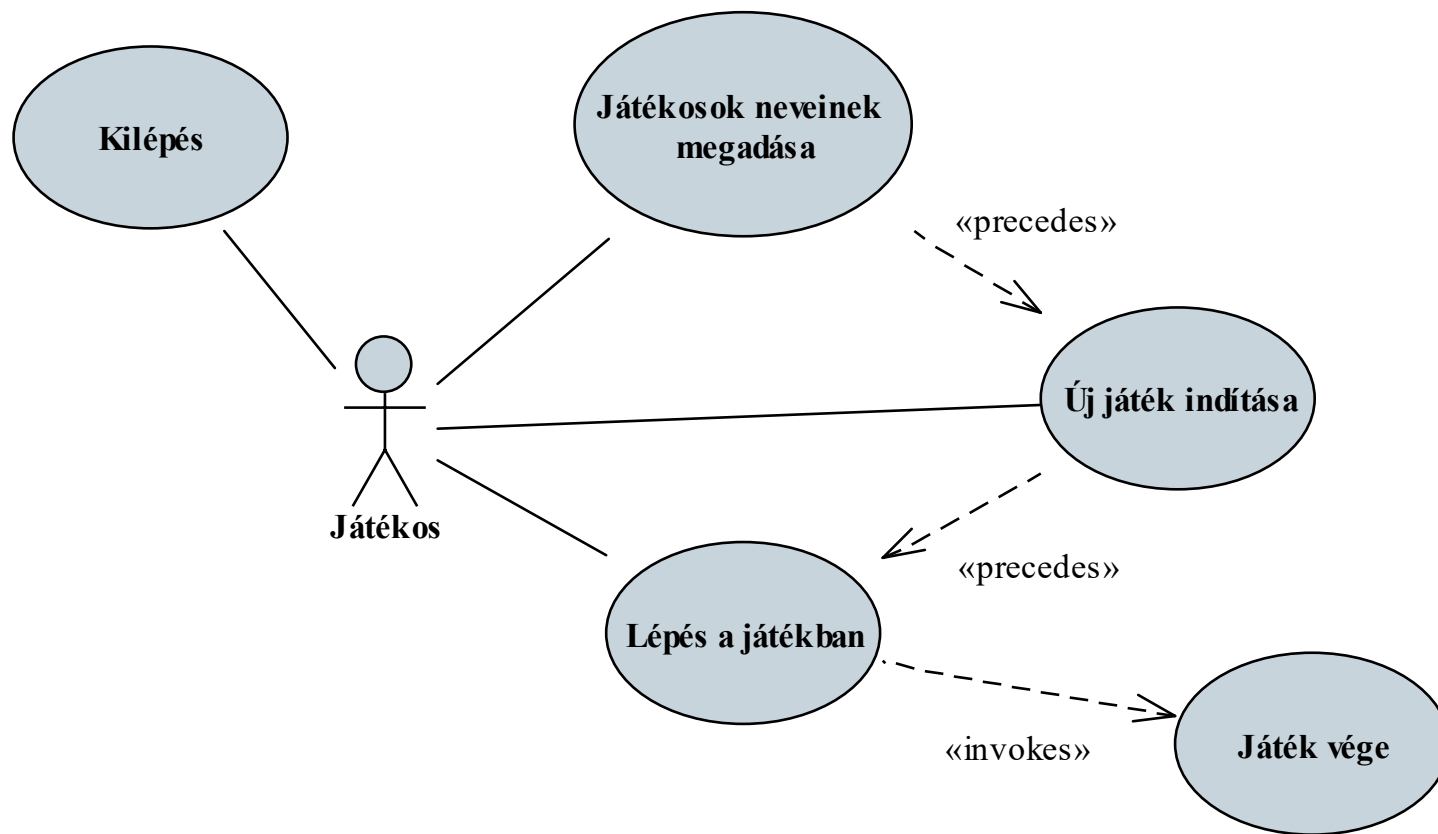
Feladat: Készítsünk egy Tic-Tac-Toe programot, amelyben két játékos küzdhet egymás ellen.

- a programban jelenjen meg egy játéktábla, amelyen végig követjük a játék állását (a két játékost az 'X' és 'O' jelekkel ábrázoljuk)
- legyen lehetőség a játékosok neveinek megadására, új játék indítására, valamint játékban történő lépésre (felváltva)
- a program kövesse végig, melyik játékos hány kört nyert
- program automatikusan jelezzen, ha vége egy játéknak, és jelenítse meg a játékosok pontszámait

Esettanulmányok

Tic-Tac-Toe játék

Használati esetek:

Esettanulmányok

Tic-Tac-Toe játék

Szerkezeti tervezés:

- Egy játékot kell kezelnünk (**TicTacToeGame**), ahol lehet új játékot kezdeni (**newGame**), lépni a játékban (**stepGame**), és vége lehet a játéknak (**isGameOver**)
- Ezen felül a felhasználó láthatja a játékállást (**showGameState**), megadhatja a nevét (**setPlayers**), és kiléphet a játékból (**exit**)
- A játéktábla megfelel egy mátrixnak (**gameTable**), amelyen három különböző állapotot kell megkülönböztetnünk (egész számmal megtehető)
- Nyilvántarthatjuk a játékosok nevét (**playerNames**), az aktuális játékost (**currentPlayer**), illetve a lépésszámot (**stepNumber**), valamint a pontszámokat (**playerScores**)

Esettanulmányok

Tic-Tac-Toe játék

Szerkezeti tervezés:

TicTacToeGame	
-	<code>_currentPlayer :int</code>
-	<code>_gameTable :int[,]</code>
-	<code>_playerNames :string[]</code>
-	<code>_playerScores :int[]</code>
-	<code>_stepNumber :int</code>
+	<code>exit() :void</code>
+	<code>isGameOver() :bool {query}</code>
+	<code>newGame() :void</code>
+	<code>setPlayers(string, string) :void</code>
+	<code>showGameState() :void</code>
+	<code>stepGame(int, int) :void</code>

Esettanulmányok

Tic-Tac-Toe játék

Szerkezeti tervezés:

- A játékot el kell helyeznünk egy konzolos alkalmazásban, ahol futtatjuk a játékot, beolvassuk a felhasználói bevitelt, és megjelenítjük az aktuális állást
 - a felhasználói interakció és a megjelenítés olyan funkciók, amelyek magához a játékhoz kötődnek, egy külön felelősségi kört képeznek, ezért külön osztályban kell megvalósítani őket (SOLID)
 - ha megváltoznak a játékszabályok, akkor a játékot módosítjuk
 - ha megváltozik a megjelenítés módja, az alkalmazást módosítjuk

Esettanulmányok

Tic-Tac-Toe játék

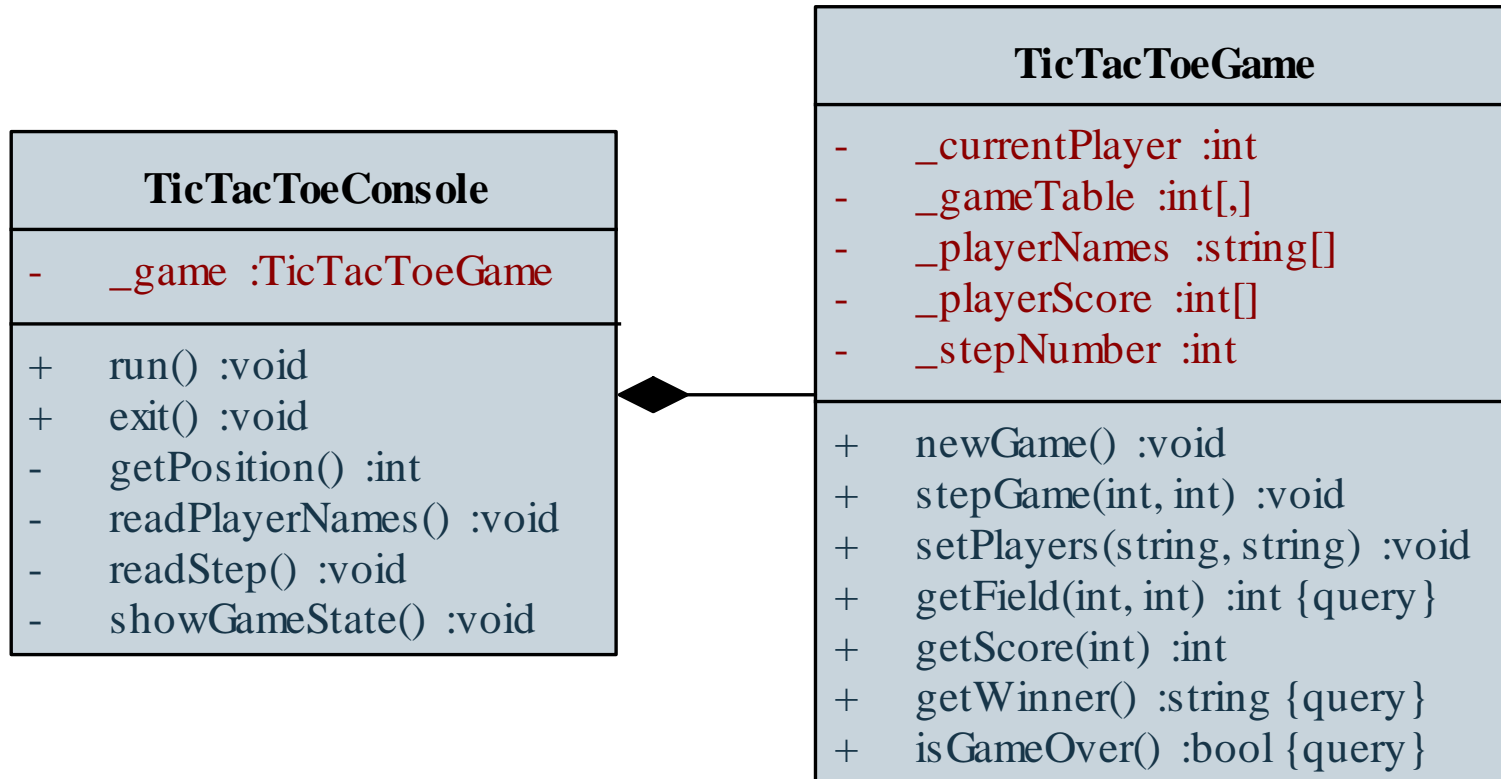
Szerkezeti tervezés:

- A bevitellel és megjelenítéssel kapcsolatos funkciókat egy konzolkezelő osztályba helyezzük (**TicTacToeConsole**)
 - futtatja a játékot (**run**), megjeleníti a játékállást (**showGameState**), beolvassa a lépést (**readStep**), a játékosneveket (**readPlayerNames**) és lehetőséget ad a kilépésre (**exit**)
 - így magának a játéknak a bevitellel/megjelenítéssel nem kell foglalkoznia
 - ehhez lehetőséget kell adni a játék elérésére (**game**), valamint a játék állapotának lekérdezésére (**getField**, **getScore**, **winnerName**)

Esettanulmányok

Tic-Tac-Toe játék

Szerkezeti tervezés:

Esettanulmányok

Marika néni kávézója

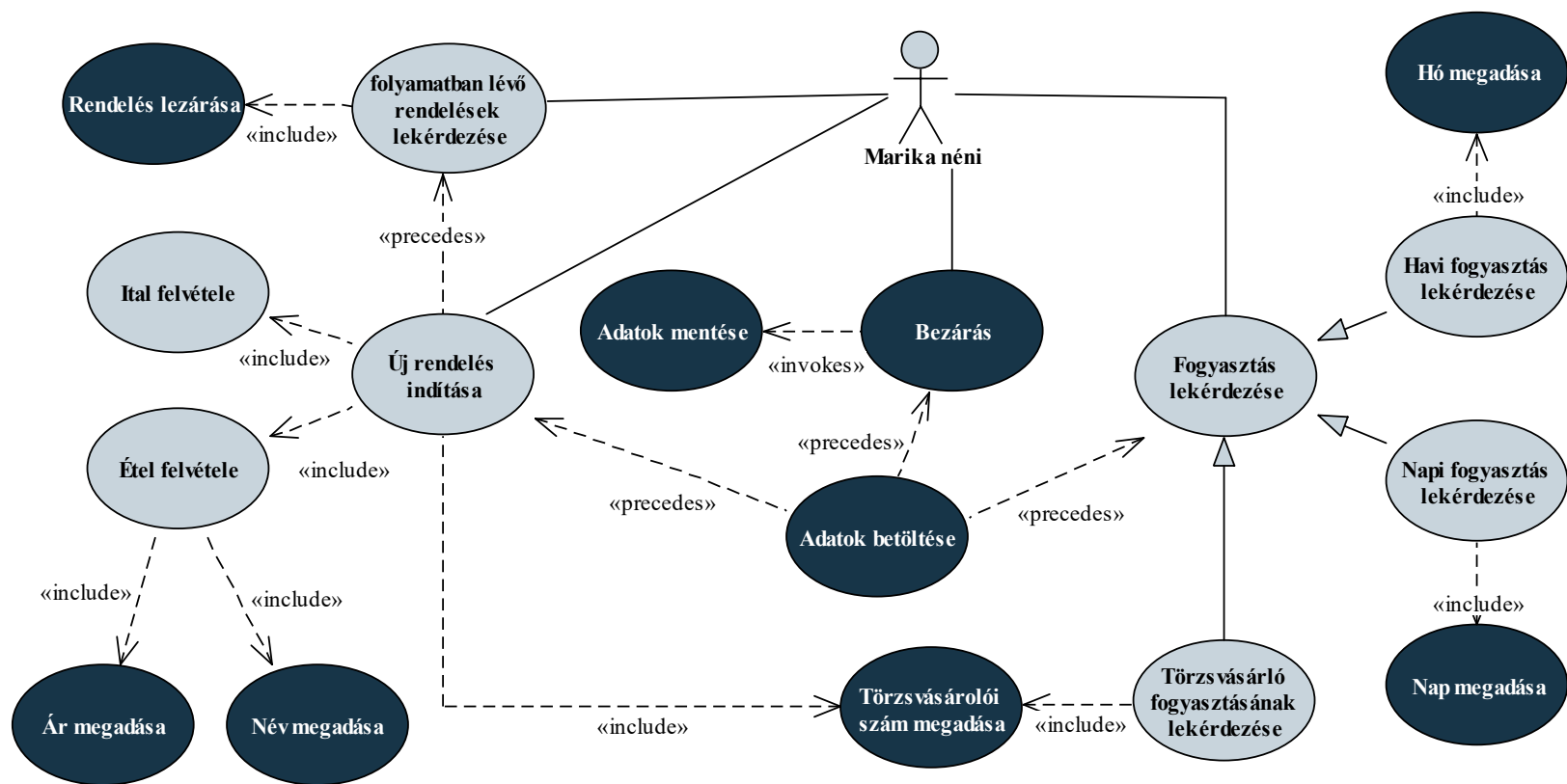
Feladat: Készítsük el Marika néni kávézójának eladási nyilvántartását végigkövető programot.

- a kávézóban 3 féle étel (hamburger, ufó, palacsinta), illetve 3 féle ital (tea, narancslé, kóla) közül lehet választani
- az ételek ezen belül különfélék lehetnek, amelyre egyenként lehet árat szabni, és elnevezni, az italok árai rögzítettek
- a program kezelje a rendeléseket, amelyekben tetszőleges tételek szerepelhetnek, illetve a rendelés kapcsolódhat egy törzsvásárlóhoz
- biztosítsunk lehetőséget a függőben lévő rendeléseket lekérdezésére, valamint napi, havi és törzsvásárlói számra összesített nettó/bruttó fogyasztási statisztikák követésére

Esettanulmányok

Marika néni kávézója

Használati esetek:

Esettanulmányok

Marika néni kávézója

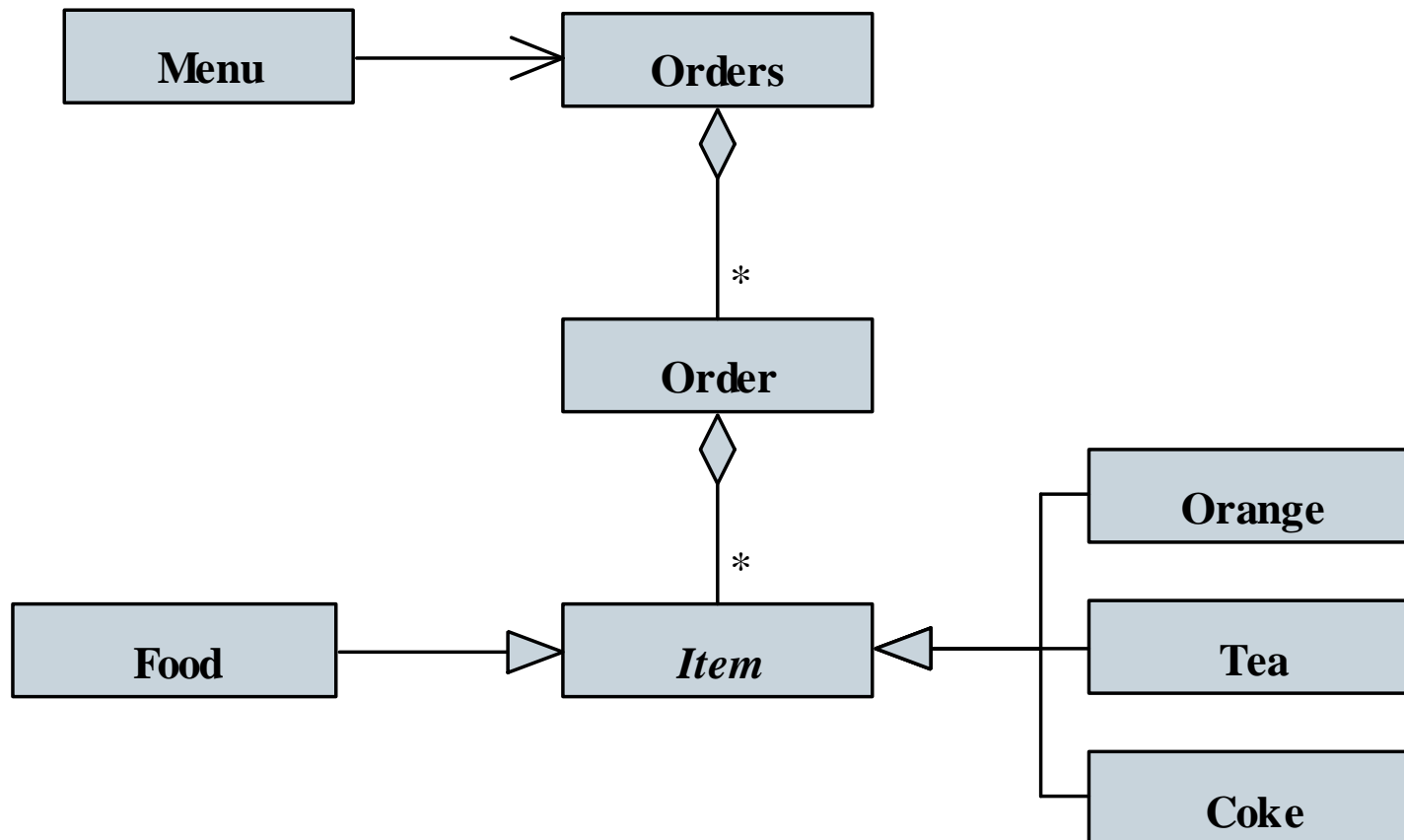
Szerkezeti tervezés:

- A programban rendeléseket kezelünk, amelyek tetszőleges sok tételből állhat
 - a tételek a hamburger, ufó, palacsinta, kóla, narancs, tea, amelyek mind nagyon hasonlóak, csak néhány részletben térnek el
 - a rendelésekhez tartozható törzsvásárlói szám, illetve lehet lezárt, vagy folyamatban lévő
- Rendelések sorozatával dolgozunk, amelyek száma folyamatosan bővül, a rendeléseket betölthetjük, és menthetjük
- A felhasználói interakciót egy menün keresztül biztosítjuk, amely megjeleníti a tartalmat, és fogadja a felhasználói bevitelt

Esettanulmányok

Marika néni kávézója

Szerkezeti tervezés:

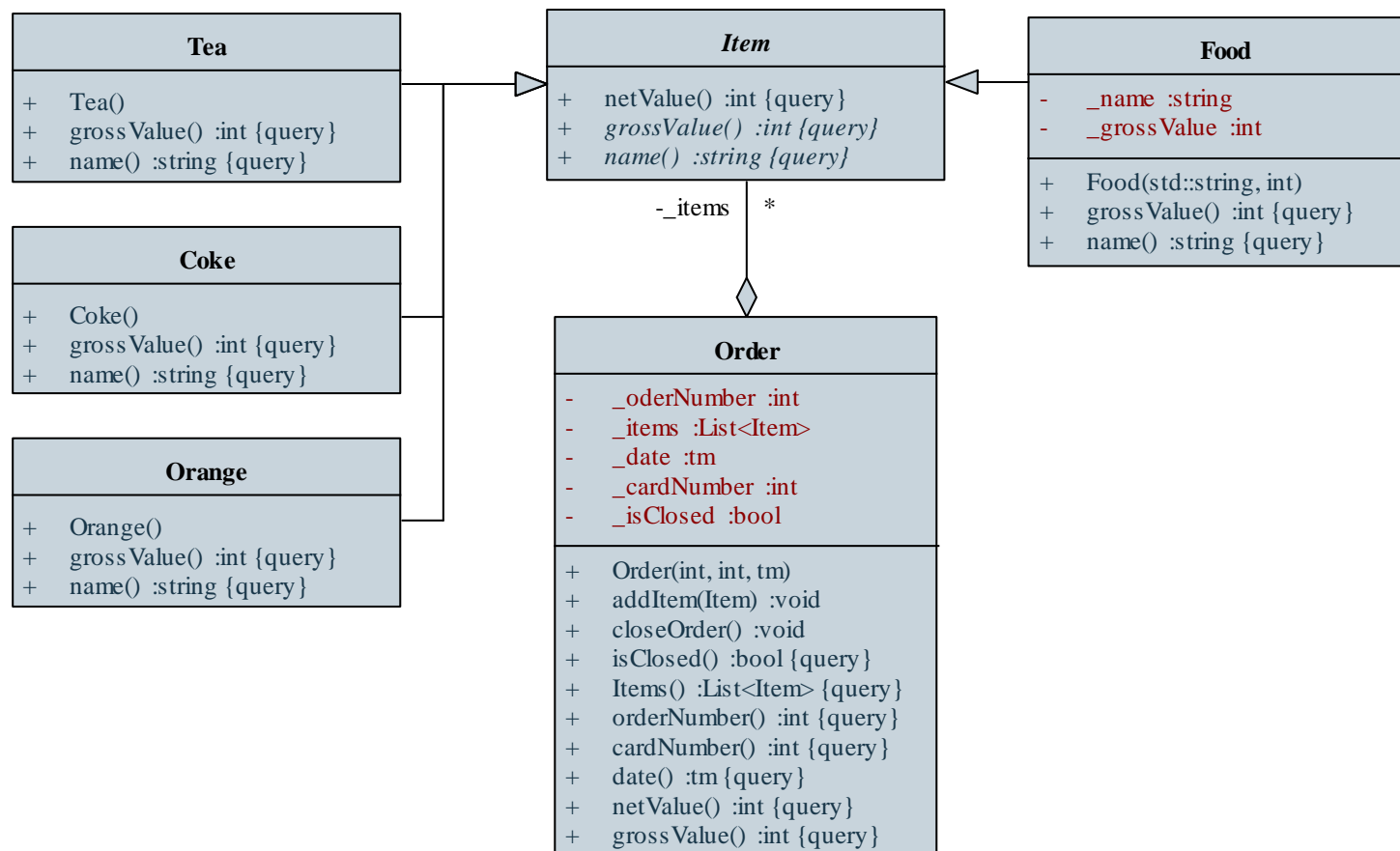
Szerkezeti tervezés:

- Tétel (**Item**):
 - minden esetben ismert a név, a bruttó és a nettó ár, ami könnyen számolható a bruttóból
 - az italoknál ezek az adatok típustól függenek (így nem kell tárolnunk őket), ételek esetén változhatnak
- Rendelés (**Order**):
 - adatai a sorszám (ez automatikusan generált), a törzsvásárlói szám és a dátum, valamint az állapota (lezárt-e)
 - lehetőséget ad új tétel felvételére, nettó/bruttó érték lekérdezésére
 - a tételeket kezelhetjük egy listában

Esettanulmányok

Marika néni kávézója

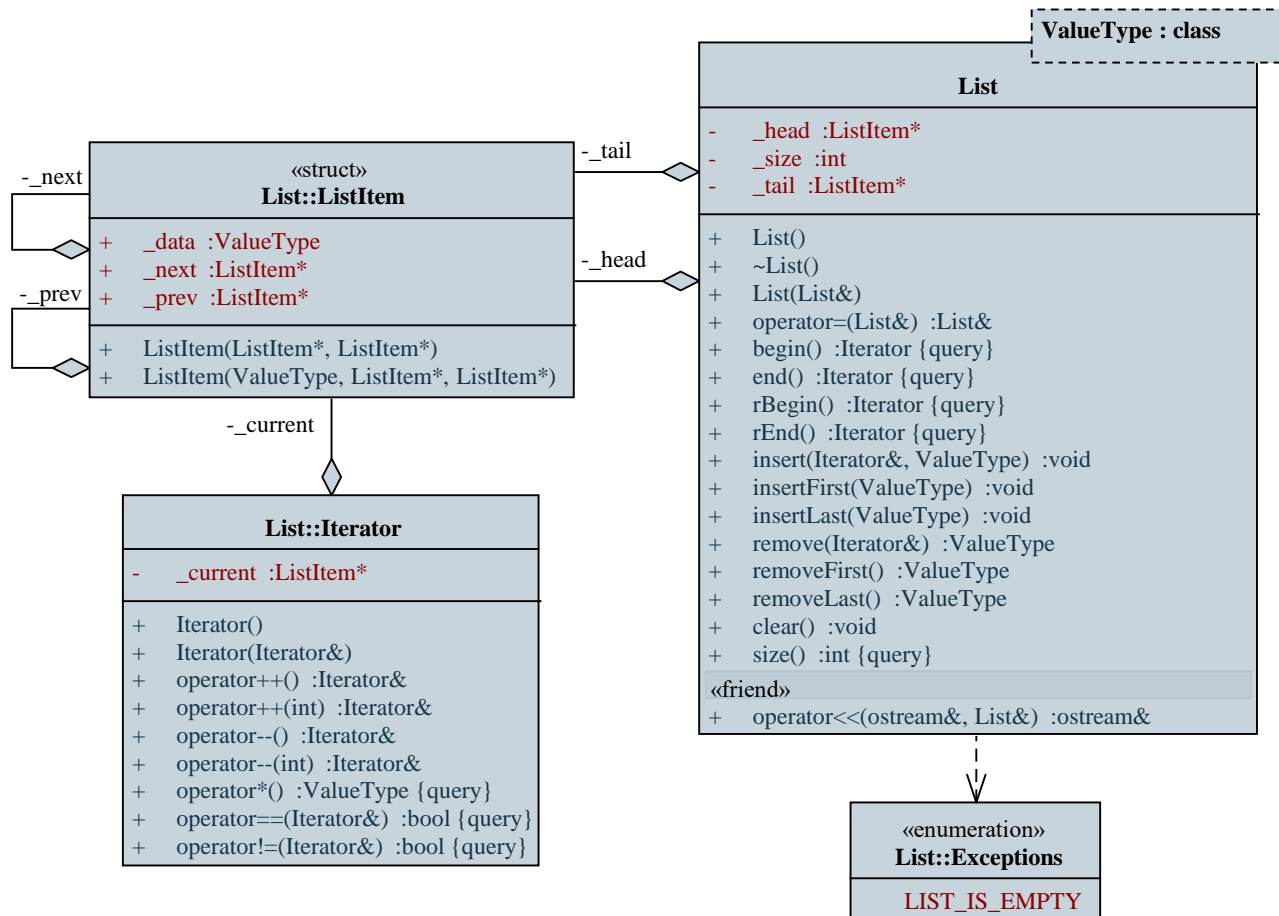
Szerkezeti tervezés:

Szerkezeti tervezés:

- Láncolt lista (**List**):
 - kétszeresen láncolt, fejelemes, aciklikus reprezentáció, sablonos típusként
 - lehetőséget ad a beszúrásra (elején, végén, közben), törlésre, kiürítésre, és méret lekérdezésre
 - a listaelem (**ListItem**) tárolja az adatot és a két mutatót
 - a hibát kivétellel jelezzük, egy felsorolási típussal (**Exceptions**)
 - a lista bejárható, a bejáró (**Iterator**) a szabványos műveleteket tárolja
 - a listaelemet és a lista kivételeit beágyazott osztályként hozzuk létre, a listaelem egyszerűsége miatt lehet rekord

Szerkezeti tervezés:

Esettanulmányok

Marika néni kávézója

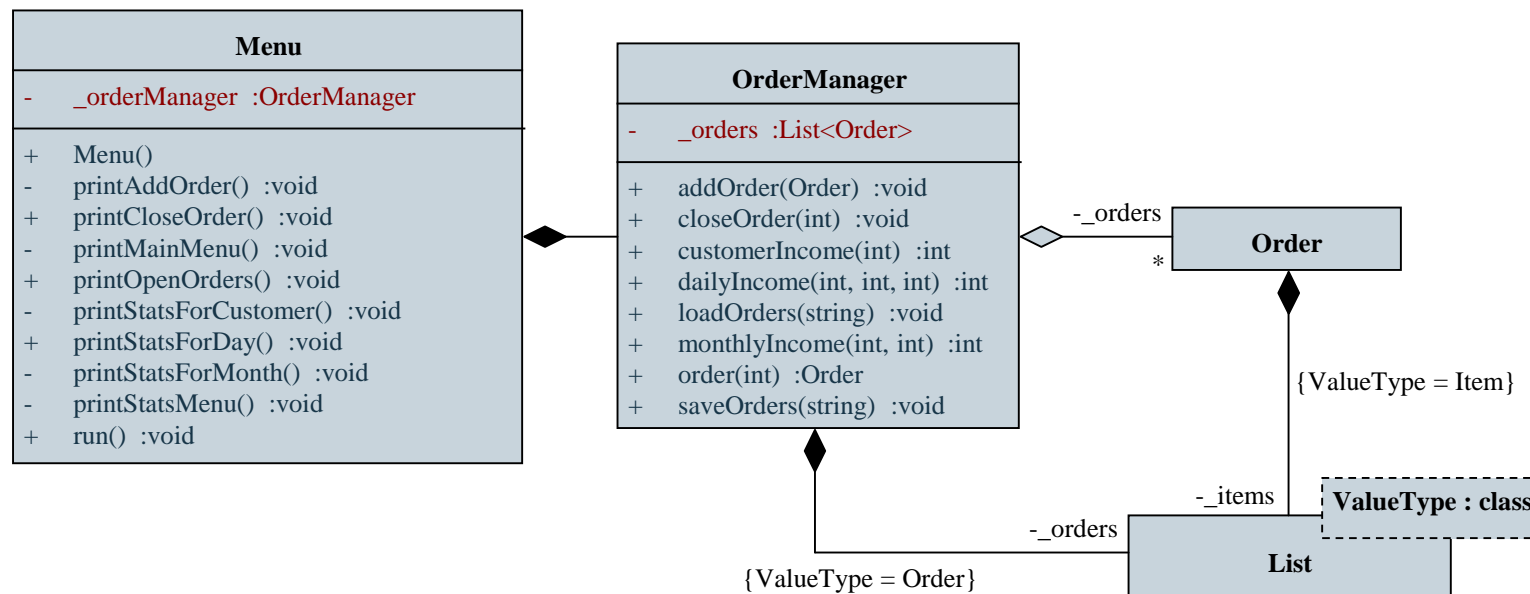
Szerkezeti tervezés:

- Rendeléskezelő (**Orders** helyett **OrderManager**):
 - kezeli a rendelések listáját, lehet felvenni (**addOrder**), és lekérdezni (**order**) rendeléseket
 - biztosítja a statisztikák lekérdezését (**monthlyIncome**, **dailyIncome**, ...)
 - lehetőséget ad adatok betöltésére (**loadOrders**), mentésére (**saveOrders**)
- Menü (**Menu**):
 - biztosítja a futtatás lehetőségét (**run**)
 - több menüpontra tagolódik (**printMainMenu**, ...)

Esettanulmányok

Marika néni kávézója

Szerkezeti tervezés:

Objektumorientált tervezés: architektúra

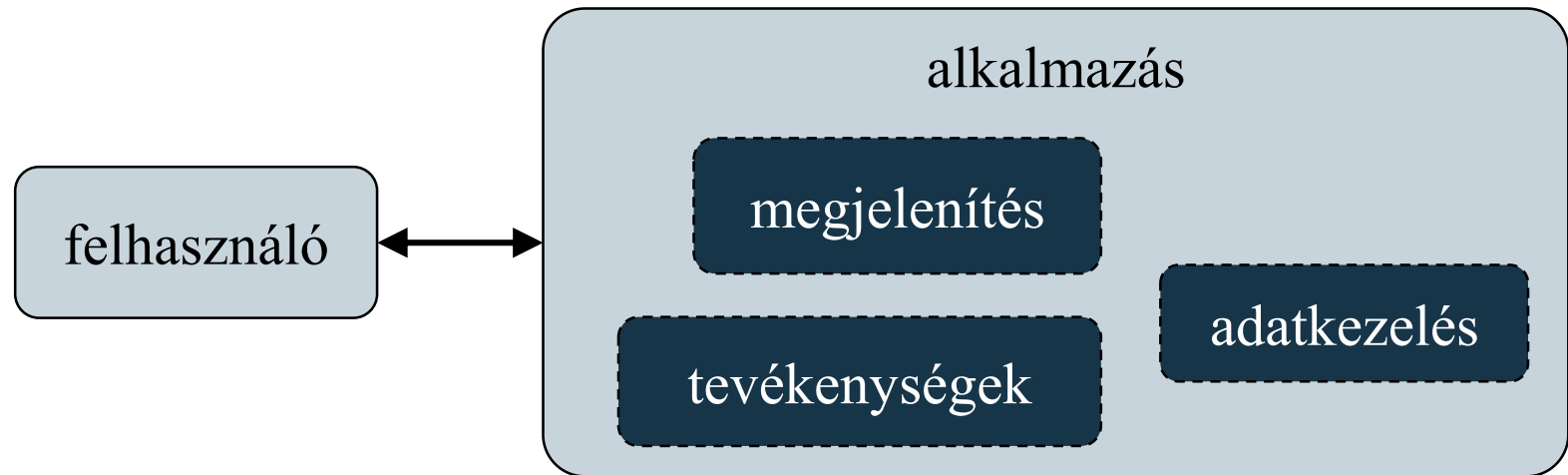
Az architektúra

- A szerkezeti (statikus) tervezés leghangsúlyosabb része objektumok, illetve osztályok megtervezése, azonban ez csak egy szempontját jelenti a tervnek
 - eleve az osztályok közvetlen meghatározása egy összetett feladat esetén nehézkes lehet
- *Szoftver architektúrának* nevezzük a szoftver fejlesztése során meghozott *elsődleges tervezési döntések* halmazát
 - meghatározzák a rendszer magas szintű felépítését és működését, az egyes alkotóelemek csatlakozási pontjait
 - megváltoztatásuk később jelentős újratervezést igényelné a szoftvernek

Objektumorientált tervezés: architektúra

A monolitikus architektúra

- A legegyszerűbb felépítést a monolitikus *architektúra* (*monolithic architecture*) adja
 - nincsenek programegységekbe szétválasztva a funkciók
 - a felületet megjelenítő kód vegyül az adatkezeléssel, a tevékenységek végrehajtásával, stb.

Objektumorientált tervezés: architektúra

A kétrétegű architektúra

- Összetettebb alkalmazásoknál az egyrétegű felépítés korlátozza a program
 - áttekinthetőségét, tesztelhetőségét (pl. nehezen látható át, hol tároljuk a számításokhoz szükséges adatokat)
 - módosíthatóságát, bővíthetőségét (pl. nehezen lehet a felület kinézetét módosítani)
 - újrafelhasználhatóságát (pl. komponens kiemelése és áthelyezése másik alkalmazásba)
- A legegyszerűbb felbontás a felhasználói kommunikáció (megjelenítés, bemenet) leválasztása a tényleges funkcionálitástól, ezt nevezzük *kétrétegű, modell/nézet (MV, model/view)* architektúrának

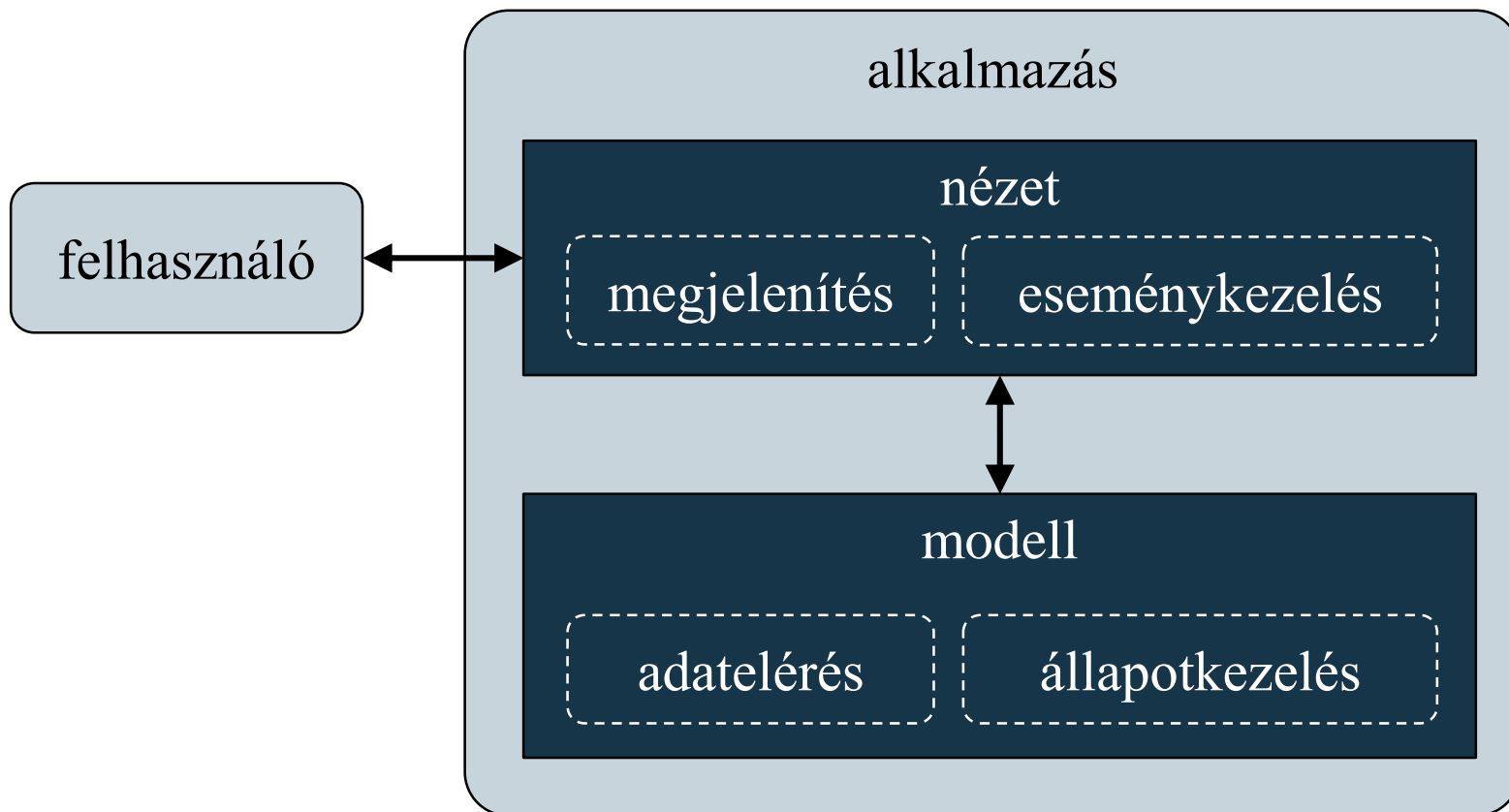
Objektumorientált tervezés: architektúra

A kétrétegű architektúra

- A modell/nézet architektúrában
 - a *modell* tartalmazza a háttérben futó logikát, azaz a tevékenységek végrehajtását, az állapotkezelést, valamint az adatkezelést, ezt nevezzük *alkalmazáslogikának*, vagy *üzleti logikának*
 - a *nézet* tartalmazza a grafikus felhasználói felület megvalósítását, beleértve a vezérlőket és eseménykezelőket
 - a felhasználó a nézettel kommunikál, a modell és a nézet egymással
 - a modell nem függ a nézettől, függetlenül, önmagában is felhasználható, ezért könnyen átvihető másik alkalmazásba, és más felülettel is üzemképes

Objektumorientált tervezés: architektúra

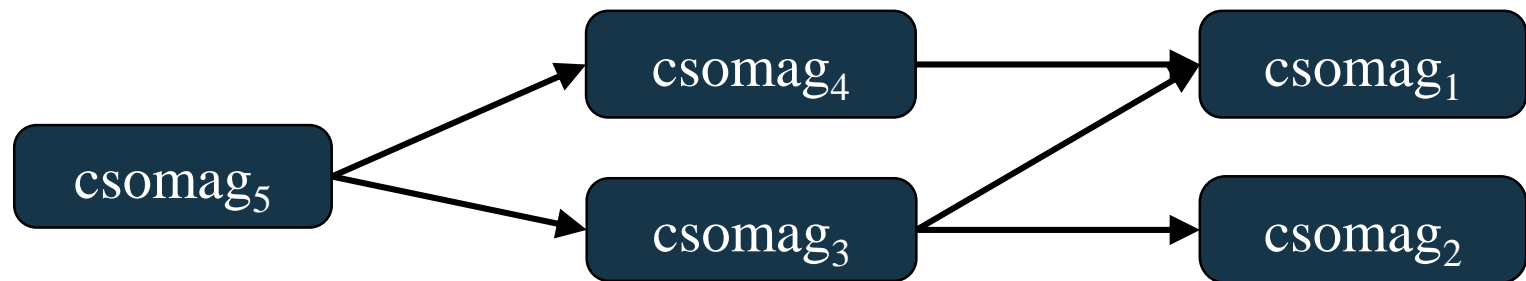
A kétrétegű architektúra

Objektumorientált tervezés: architektúra

Csomagok

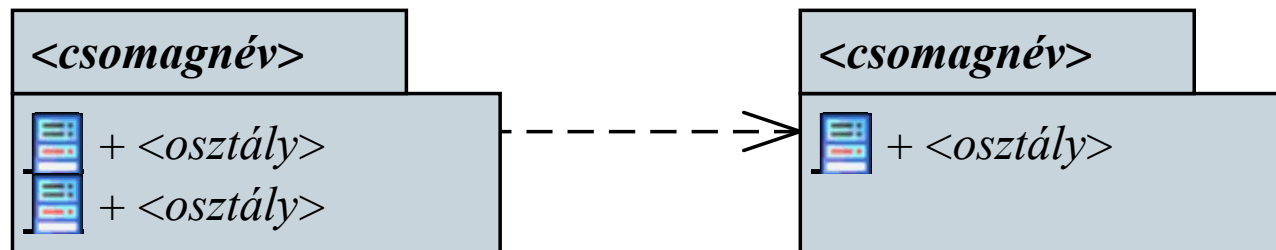
- A program szerkezetét *csomagokba* (*package*) szervezhetjük, ahol a csomag olyan része az alkalmazásnak, amely
 - egy adott feladatcsoporthoz tartozó funkciókat biztosítja, de függhet más csomagoktól
 - a csomagokat és függőségeket irányított gráfban ábrázolhatjuk, amelynek körmentesnek kell lennie (DAG) annak érdekében, hogy megfelelő modularitással rendelkezzen a szoftver

Objektumorientált tervezés: architektúra

A csomagdiagram

- A *csomagdiagram* (*package diagram*) célja a rendszer felépítése a logikai szerkezet mentén, azaz az egyes csomagok azonosítása és a csomagba tartozó osztályok bemutatása

- a csomagok között is létrehozhatunk kapcsolatokat
 - az osztályok közötti kapcsolatok érvényesek: függőség, asszociáció, általánosítás, megvalósítás

Objektumorientált tervezés: architektúra

A csomagdiagram

- *használat* (**use**): a csomag felhasznál egy másikat
- *beágyazás* (**nesting**): a csomag egy másiknak a része
- *importálás* (**import**): a csomag betölti a másikat
- *összeillesztés* (**merge**): a csomag tartalmazza, és kibővíti a másik teljes funkcionalitását

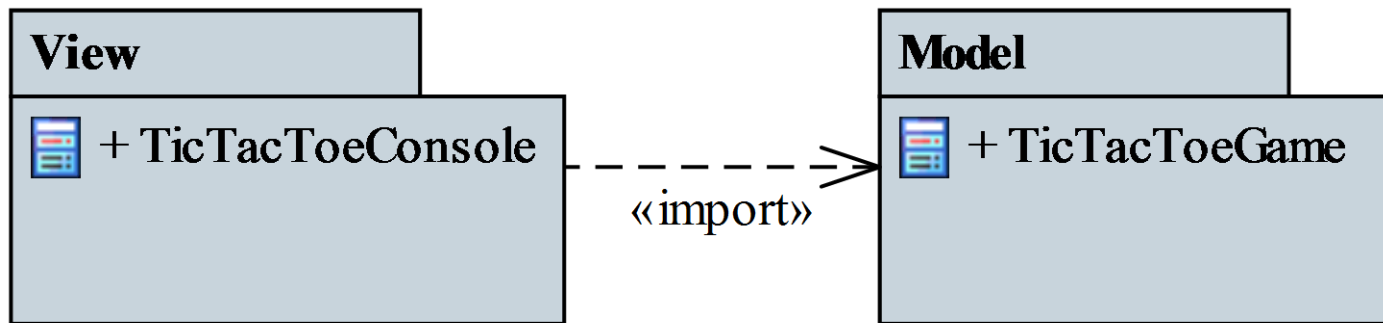
- a csomagok az osztálydiagramban is feltüntethetőek

Esettanulmányok

Tic-Tac-Toe játék

Szerkezeti tervezés:

- Az alkalmazásban az **TicTacToeConsole** osztály biztosítja a nézetet, míg a **TicTacToeGame** osztály pedig az üzleti logikát

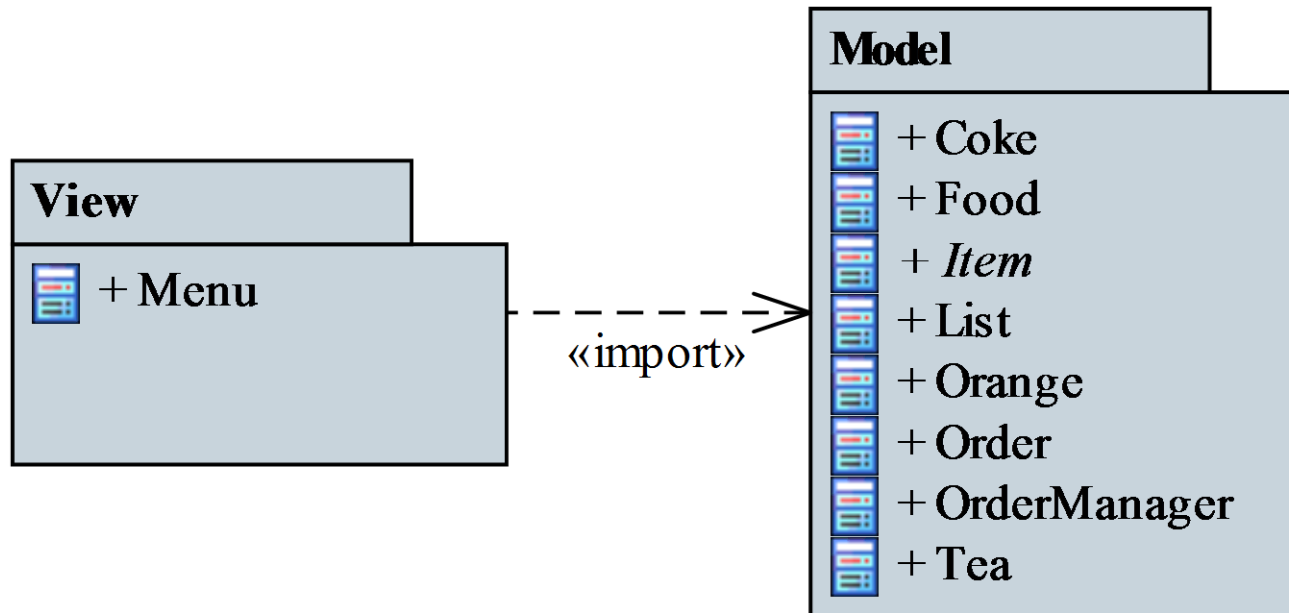

Esettanulmányok

Marika néni kávézója

Szerkezeti tervezés:

- Az alkalmazásban a **Menu** osztály biztosítja a nézetet, míg a további osztályok a funkcionalitását látják el, azért azok a modellt alkotják

Esettanulmányok

Memory játék

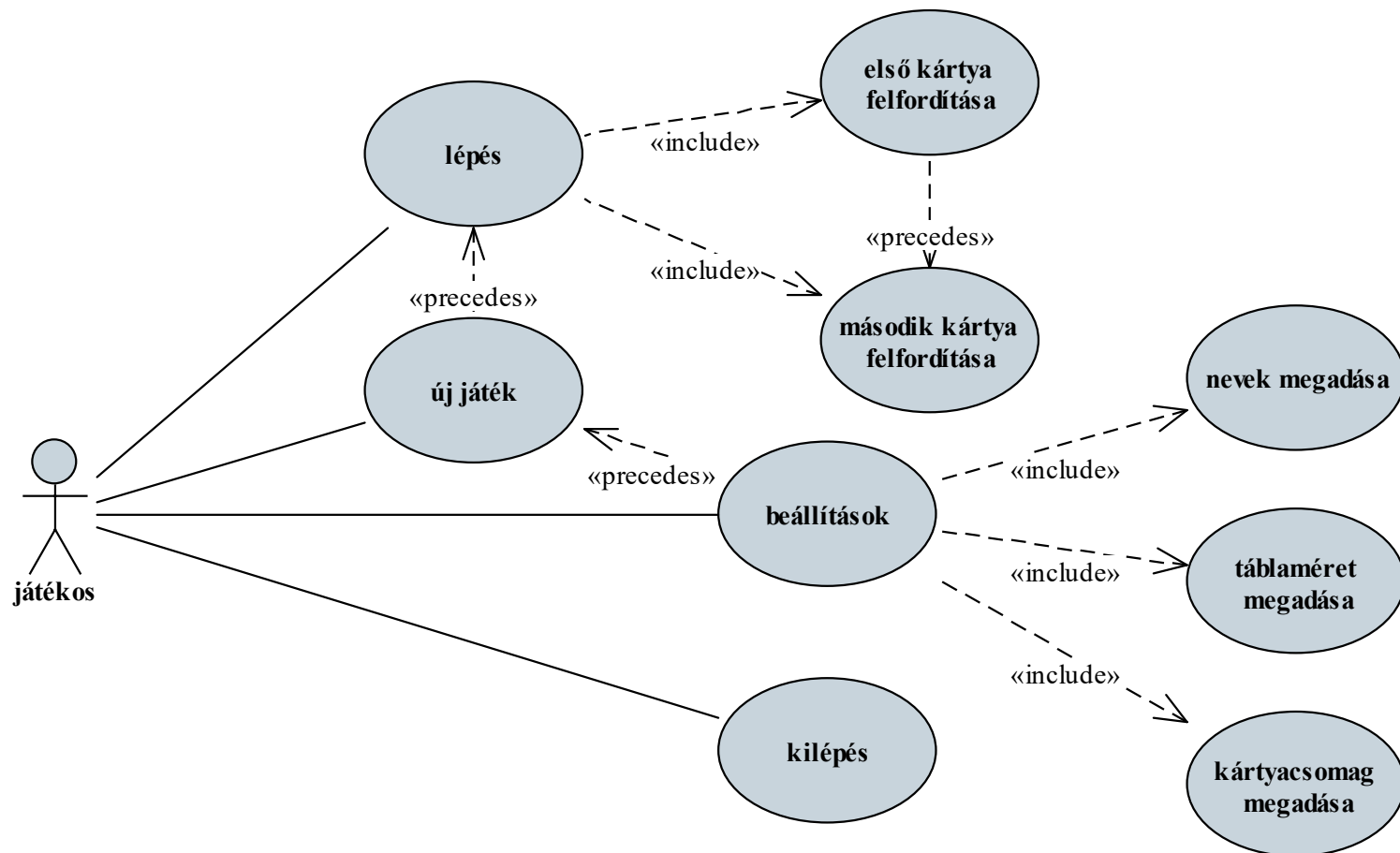
Feladat: Készítsünk egy *Memory* kártyajátékot, amelyben két játékos küzd egymás ellen, és a cél kártyapárok megtalálása a játéktáblán.

- a játékosok felváltva lépnek, minden lépésben felfordíthatnak két kártyát
- amennyiben a kártyák egyeznek, úgy felfordítva maradnak és a játékos ismét léphet, különben visszafordulnak, és a másik játékos következik
- a játékot az nyeri, aki több kártyapárt talált meg
- lehessen a játékosok neveit megadni, kártyacsomagot választani, valamint a kártyák számát (a játéktábla méretét) szabályozni

Esettanulmányok

Memory játék

Használati esetek:

Szerkezeti tervezés:

- Az alkalmazást modell/nézet architektúrában valósítjuk meg
- A modell tartalmazza:
 - magát a játékot, amit egy kezelőosztály felügyel (**GameManager**), valamint hozzá segédosztályként a játékos adatait (**Player**)
 - a kártyacsomagokat (**CardPack**)
- A nézet tartalmazza:
 - a játék főablakát (**MainWindow**), amely tartalmaz egy menüt és egy státuszsort
 - a beállítások segédablakát (**ConfigurationDialog**)

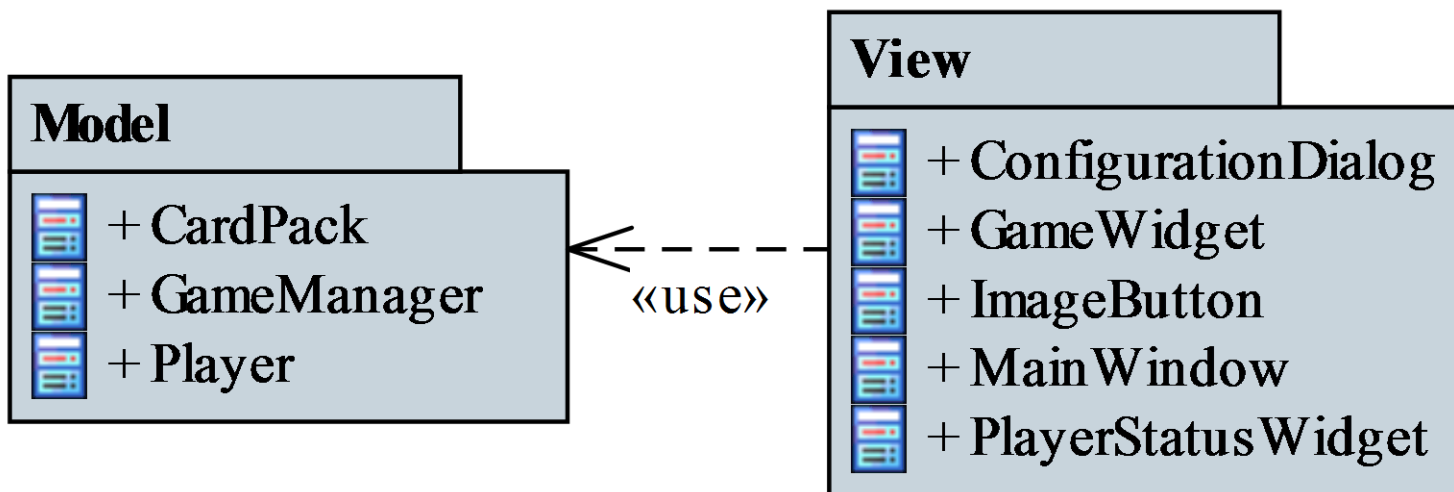
Szerkezeti tervezés:

- a játékelületet megjelenítő vezérlőt (**GameWidget**), amely tartalmazza a játékmezővel kapcsolatos tevékenységeket
- ehhez segédosztályként
 - a felhasználói információkat kiíró vezérlőt (**PlayerStatusWidget**, ezt előléptetett vezérlővel állítjuk be a felülettervezőben)
 - a képet megjeleníteni tudó egyedi gombot (**ImageButton**)
- A nézet a modell publikus műveleteit hívja, és eseményeket is kaphat tőle

Esettanulmányok

Memory játék

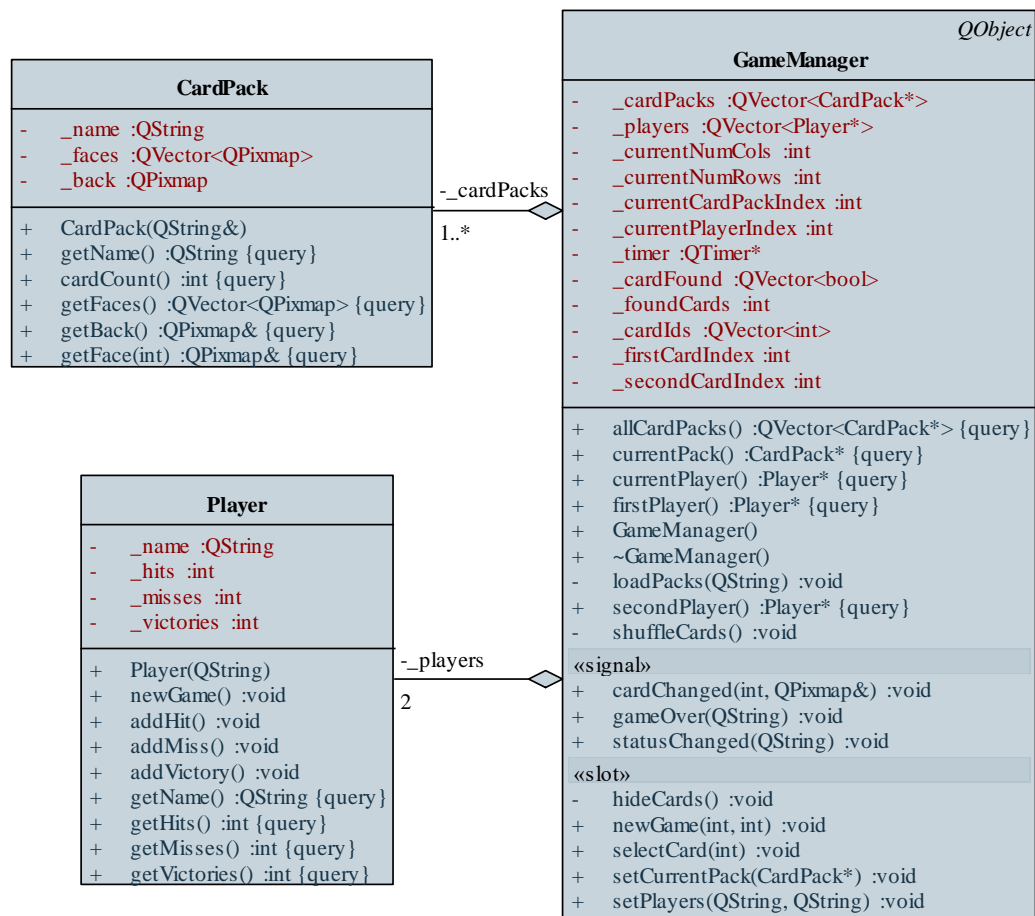
Szerkezeti tervezés (csomagok):

Esettanulmányok

Memory játék

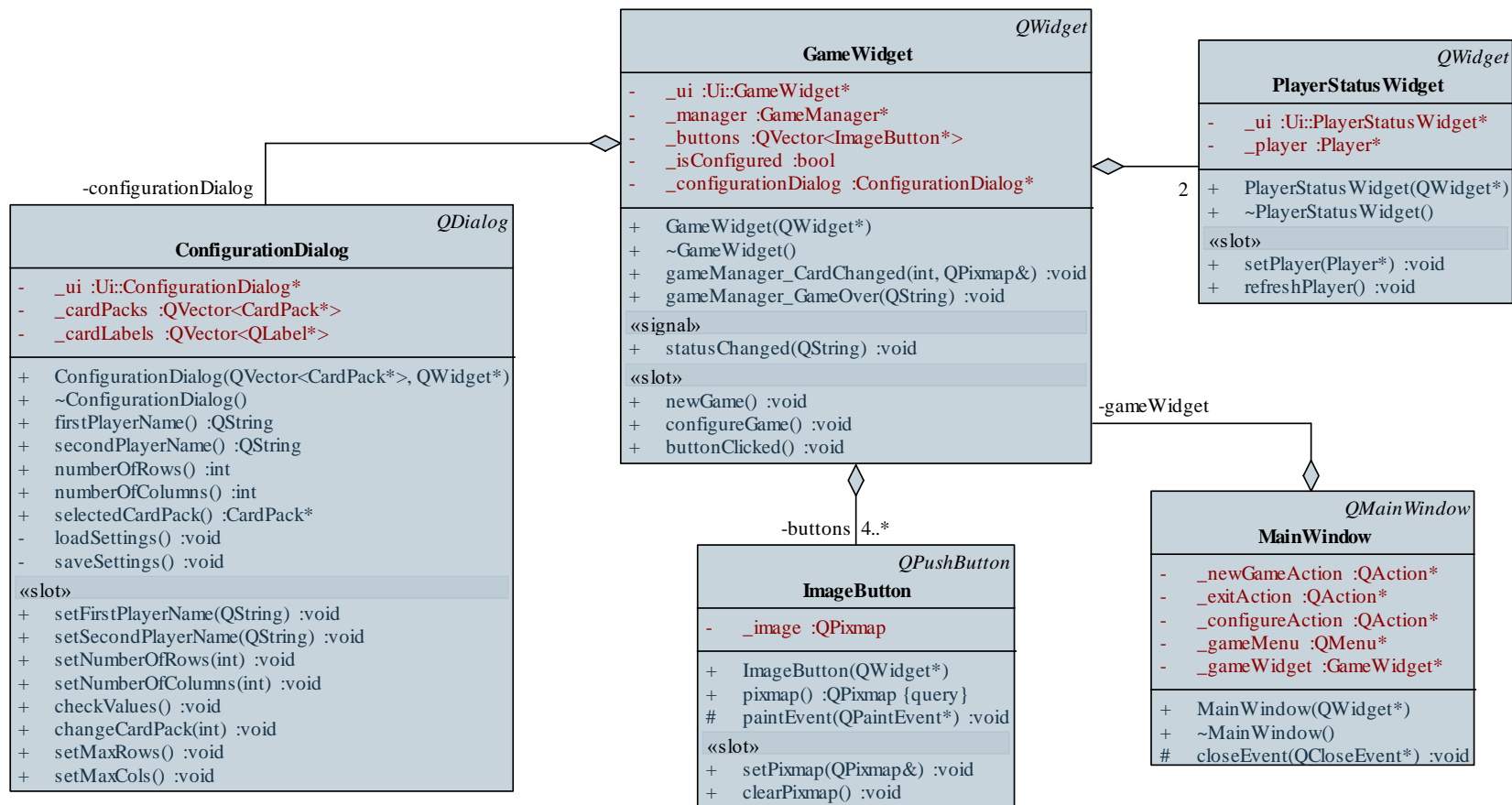
Szerkezeti tervezés (modell):

Esettanulmányok

Memory játék

Szerkezeti tervezés (nézet):

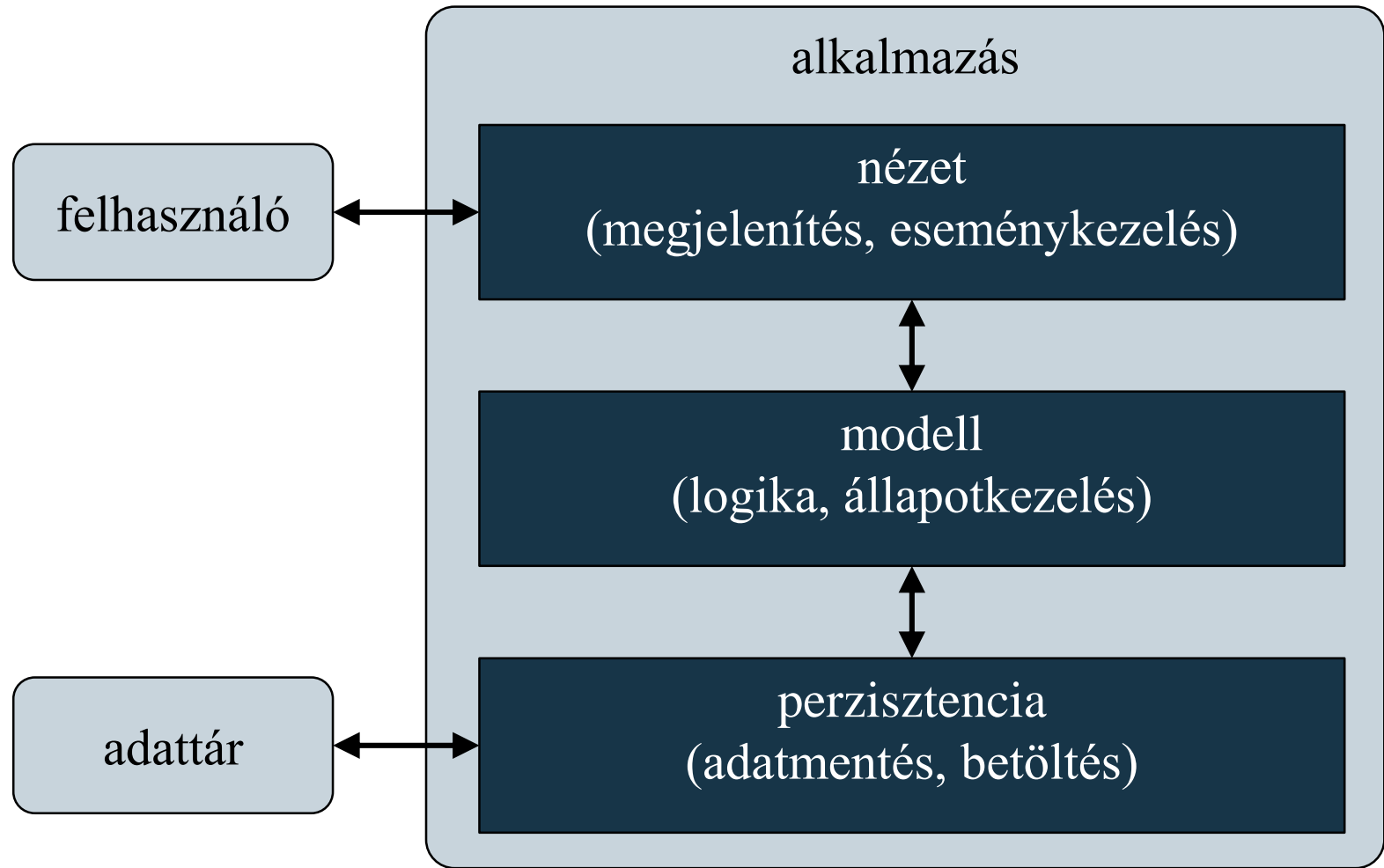
Objektumorientált tervezés: architektúra

A háromrétegű architektúra

- Sok alkalmazásban megjelenik a hosszú távú adattárolás, a *perzisztencia* (*persistence*) feladatköre
 - megadja az adattárolás helyét (fájl, adatbázis, hálózati szerver, ...), és formáját (szöveg, XML, SQL, ...)
 - általában független a nézettől és a modelltől, ezért külön csomagként kezelendő
- A *háromrétegű* (*three-tier*) architektúra a leggyakrabban alkalmazott szerkezeti felépítés, amelyben elkülönül:
 - a *nézet* (*presentation/view tier, presentation layer*)
 - a *modell* (*logic/application tier, business logic layer*)
 - a *perzisztencia*, vagy *adatelérés* (*data tier, data access layer, persistence layer*)

Objektumorientált tervezés: architektúra

A háromrétegű architektúra

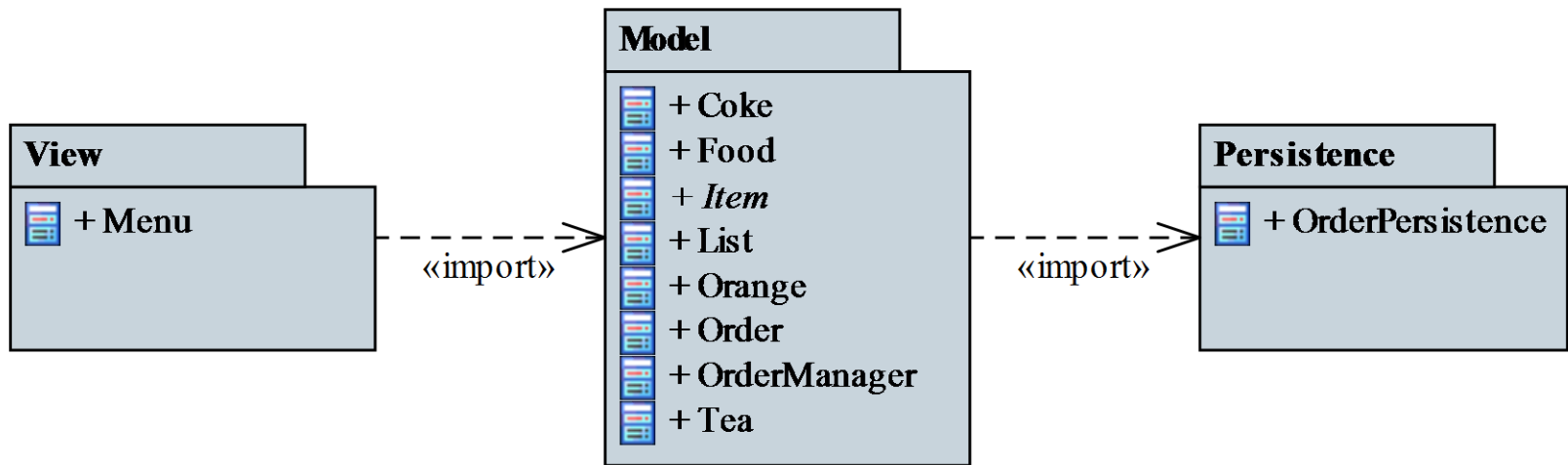

Esettanulmányok

Marika néni kávézója

Szerkezeti tervezés:

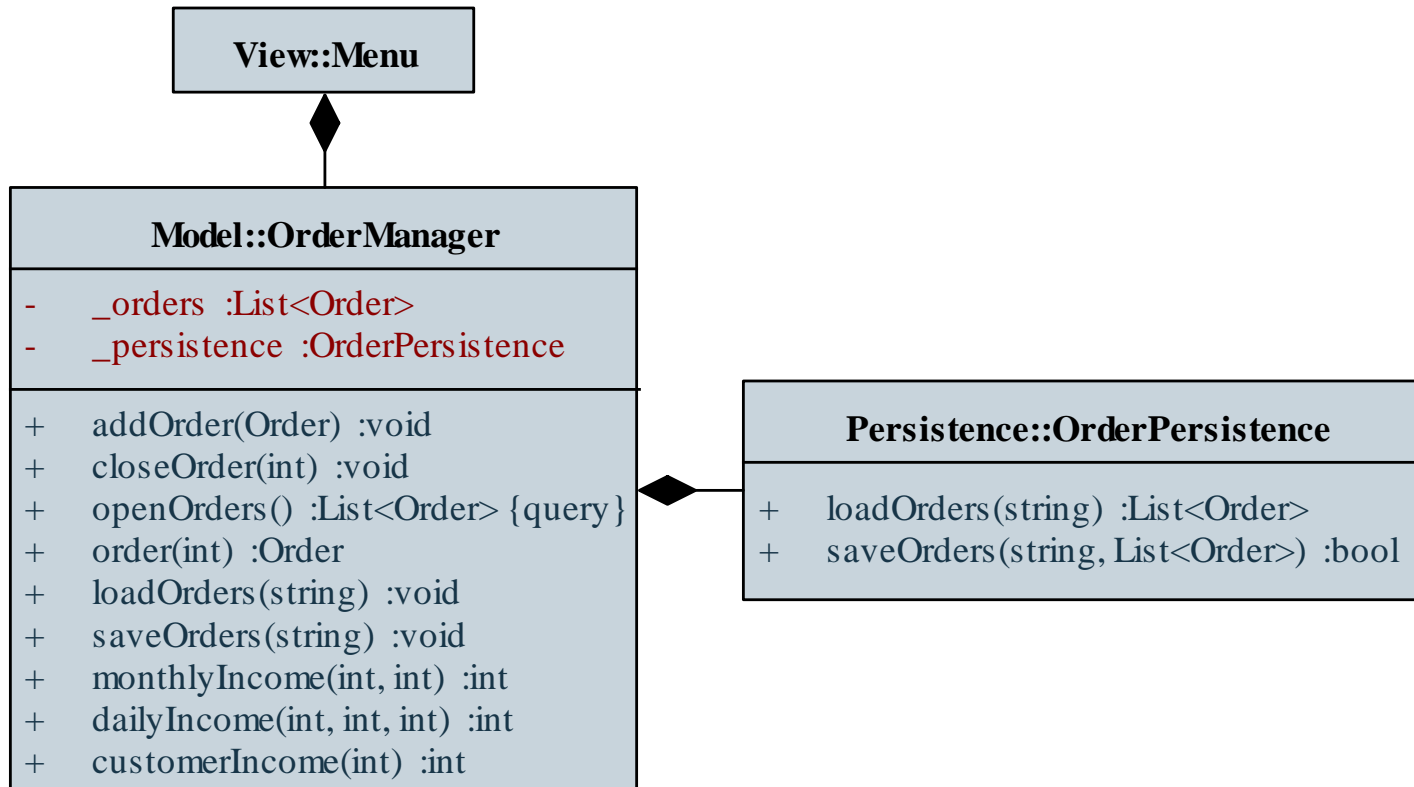
- Az alkalmazást háromrétegű architektúrában valósítjuk meg, a perzisztencia (**OrderPersistence**) felel az adatok mentéséért, betöltéséért

Esettanulmányok

Marika néni kávézója

Szerkezeti tervezés:

Objektumorientált tervezés: architektúra

Az MVC architektúra

- Asztali környezetben a felhasználó a nézettel teremt kapcsolatot, amely biztosítja a megfelelő utasítás végrehajtását
- Webes környezetben a felhasználó az adott erőforrással teremt kapcsolatot, amit elsősorban az útvonala (URL) határoz meg
 - vagyis a felhasználó közvetlenül a vezérlést veszi igénybe
 - a vezérlésre az alkalmazásnak egy (új) nézettel kell válaszolnia, ami az adott erőforráshoz tartozik

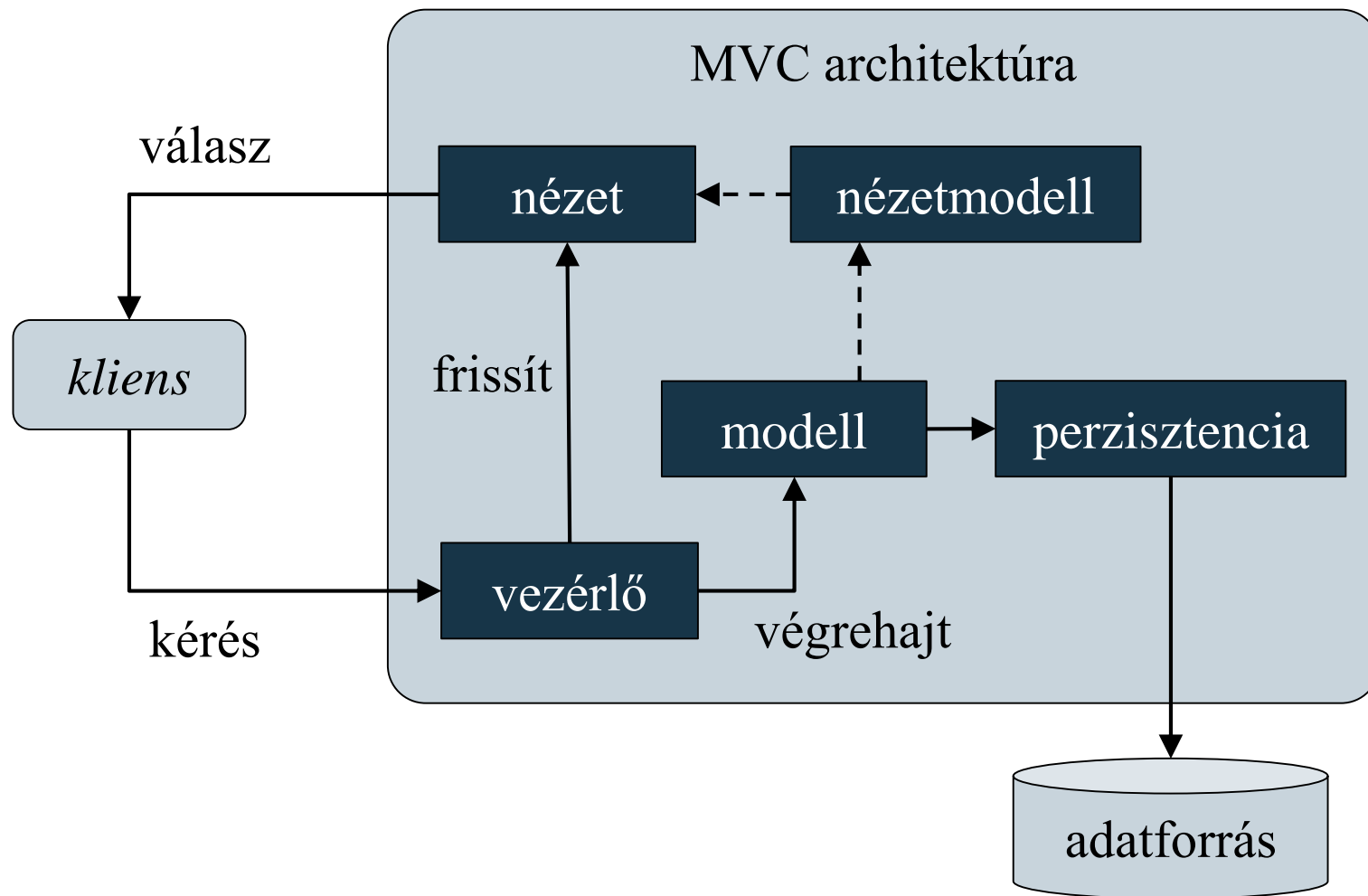
Objektumorientált tervezés: architektúra

Az MVC architektúra

- A *modell/nézet/vezérlő* (*Model-View-Controller, MVC*) architektúra egy többretegű felépítést definiál, amely jól illeszkedik a webes környezethez
 - a *vezérlő* a kérések kiszolgálója, amely biztosítja a nézetet a kérés eredménye alapján
 - a *nézet* a felület (jórészt deklaratív) definíciója, nem tartalmaz háttérkódot, csupán az adatokat kéri a modelltől
 - a *modell* a logikai funkciók végrehajtása (üzleti logika)
 - a *nézetmodell* egy átjáró, amely az adatokat a nézet számára megfelelő módon prezentálja
 - a *perzisztencia* felel az adatelérésért

Objektumorientált tervezés: architektúra

Az MVC architektúra

Esettanulmányok

Utazási ügynökség

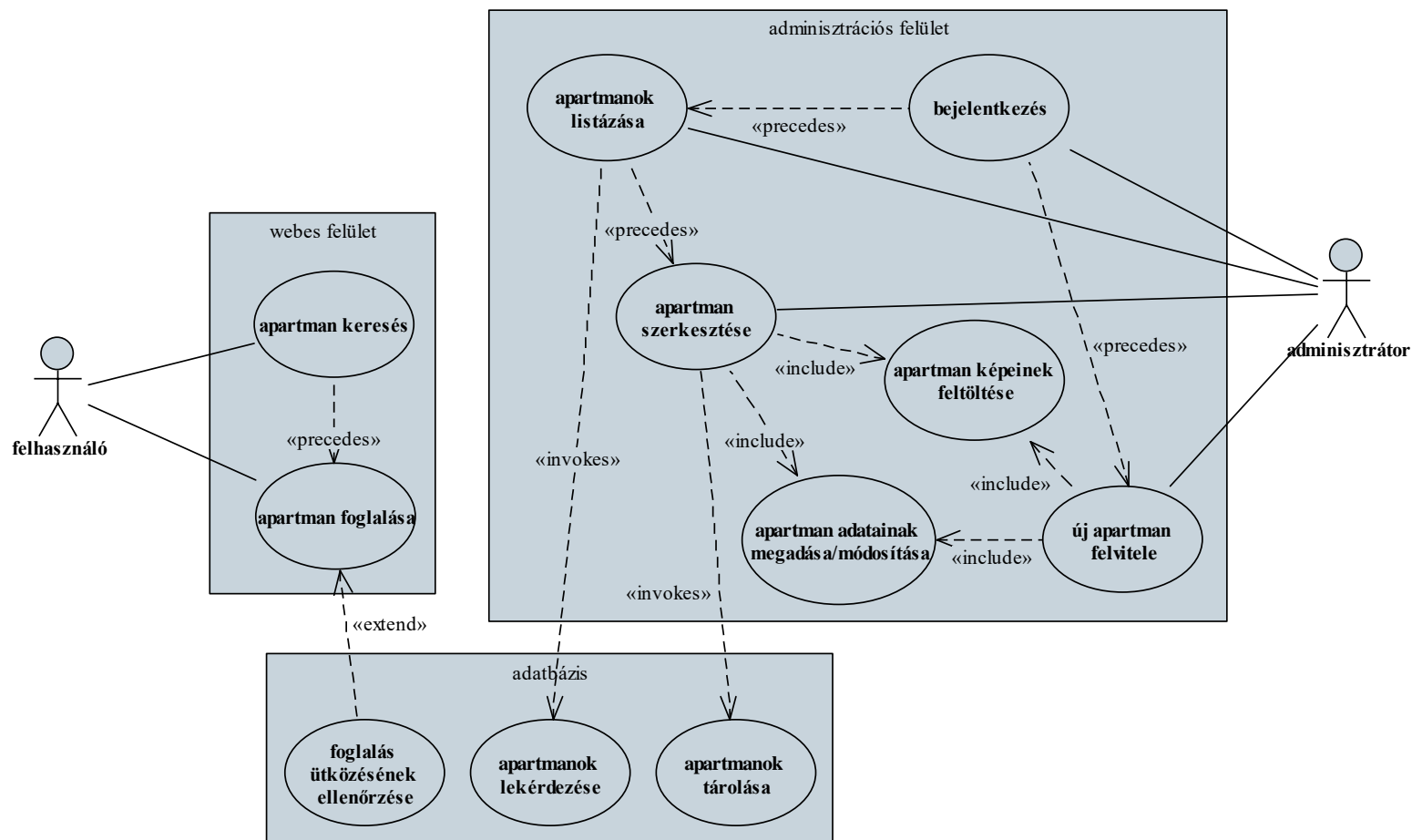
Feladat: Készítsük el egy utazási ügynökség apartmanokkal foglalkozó rendszerét.

- az apartmanok épületekben találhatóak, amelyek városokban helyezkednek el
- az épületek különböző adatokkal (leírás, szolgáltatások, pontos hely, tengerpart távolság, ...), valamint képekkel rendelkeznek
- a vendégek számára biztosítsunk egy webes felületet, amelyen keresztül apartmanokat kereshetnek, foglalhatnak
- a munkatársak számára biztosítsunk egy alkalmazást, amelyben szerkeszthetik az apartmanok adatait, képeit, valamint kezelhetik a foglalásokat

Esettanulmányok

Utazási ügynökség

Használati esetek:

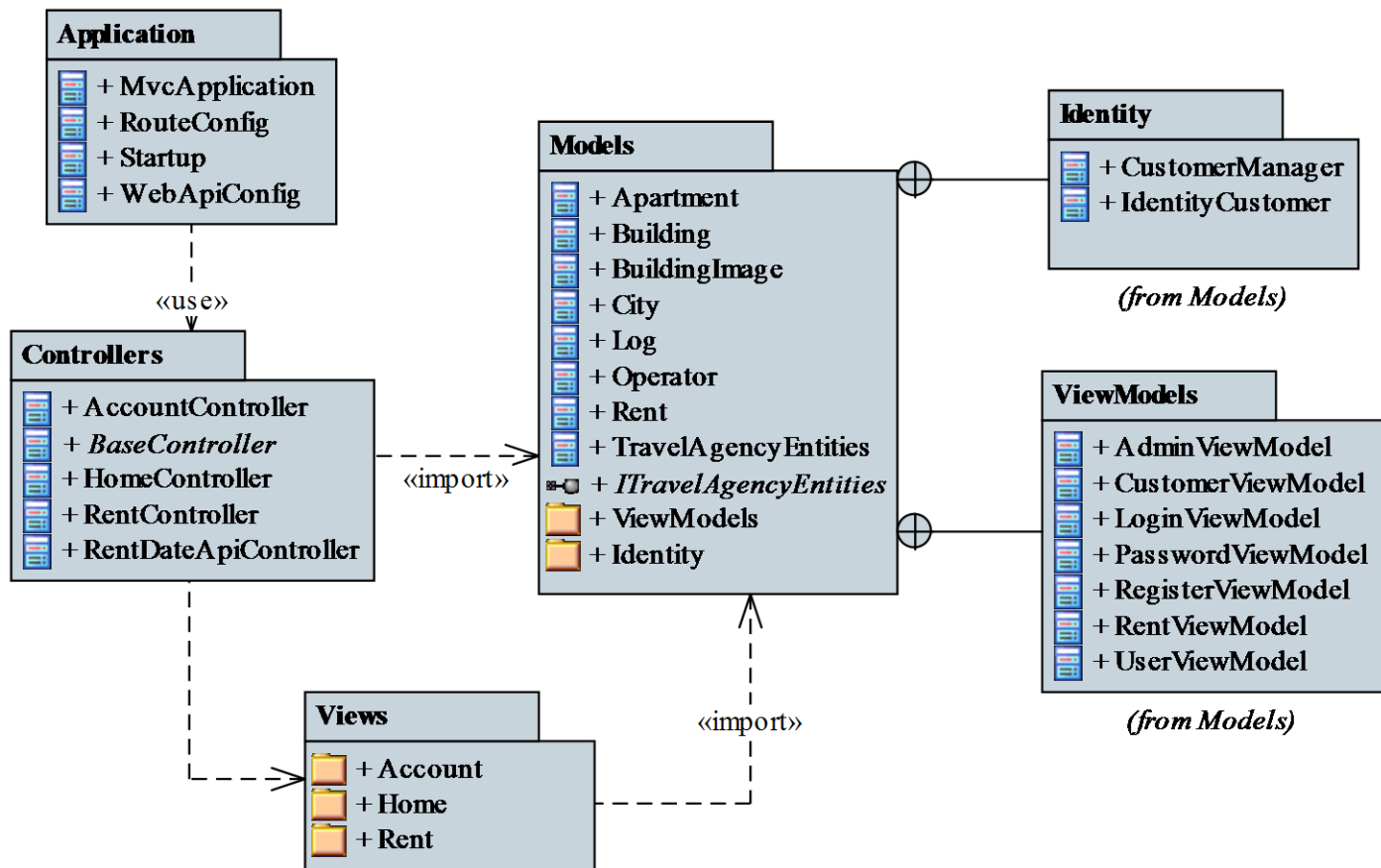
Szerkezeti tervezés:

- A webes felületet MVC architektúrában valósítjuk meg
 - a felületet egy vezérlő (**HomeController**) irányítja, amely három akciót definiál: minden listázása (**Index**), egy város épületeinek listázása (**List**), egy épület részleteinek lekérése (**Details**)
 - egy vezérlő a foglalásokat felügyeli (**RentController**), két nézettel
 - egy vezérlőben (**AccountController**) kezeljük a regisztráció (**Register**), bejelentkezés (**Login**) és kijelentkezés (**Logout**) funkciókat, amelyekhez két új nézetet készítünk
 - ...

Esettanulmányok

Utazási ügynökség

Szerkezeti tervezés:

Esettanulmányok

Utazási ügynökség

Szerkezeti tervezés:

